انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF ARIC Established 1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پیژندنه:

نـــــوم : افغانستان: دربیم قوت

لـیـکـوال : انجنیر محمد انعام واک

کـمـپـوز : غازي کمپوزنگ سنتر «مصطفی سحر»

خپـرندوی : واک فونډیشن دافغانستان لپاره

دواک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم

شـمـېـر : پنځه سوه

بـیـه : پنځوس روپۍ

نـېـټـه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آریانا - هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

منته.. دریېم

ضروري يادونه................................ څلورم

سریزه.. شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه.. ۱

۱ - لومړی قوت، دانقلاب تیوري اوعمل.......... ۵

۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري اوعمل........... ۸

خو، په افغانستان کې.......................... ۱۰

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې...................... ۱۲

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته.................. ۱۳

په اجرائيه قوه کې............................ ۱۳

ددويم قوت بالقوه ماتې......................... ۱٤

دويمه برخه:

ددريېم قوت تيوري............................. ۱۵

ددريېم قوت جوړوونکي توکي:

۱ - افغان ملت................................. ۱۸

۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته....................... ۲۱

۳ - ددريېم قوت دتصرف اړخ، پير.............. ۲۳

٤ - ددريېم قوت مذهبي اړخ....................... ۲٥

٥ - لويه جرگه.................................. ۲۷

(لويه جرگه او نننۍ افغان سياست).............. ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤١
باچا او اسلام ٤١

دریمه برخه:

لنډیز ٤٣

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤٩

اخیستنځي او یادښتونه ٥٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه ددې ليکنې دکمپوز وياړ په رښتيا چې دغازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

ددې څېړنې دموخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانديوال، د واک فونډيشن دافتخاري غړي اود ختيځ دبياودانولو دادارې (کور) د مشر ښاغلي ډاکتر فريد بزګر زيار اوهڅې ډېرې ستاينې وړ دي.

په پاى کې دواک فونډيشن دټولنيزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جبلانـي ځواک اوددې فونډيشن دټول مشرتابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوړه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب داسلام دبنسټپالنې، بنياد ګرايي، سخت دريځې، اورپکي او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو دپه ځاى استعمال خبره ده. په انګريزي ليکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism يعنې «اسلامي بنسټپالنې» د ډېرې عامې او مروجې کليمې په څنګ کې نن سباد Islamic Radicalism (Sivan, 1985) او يا Revolutionary Islam ، Traditional Islamic او يا Modern Islamic Fundamentalism Fundamentalism او Islamist (Roy, O., 1985) (*) اصطلاحات په عمومي ډول داسلامي سخت دريځې او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. د دې پـه څنګ کـې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» داسلامي سخت دريځې د ټولو ډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله داسلامي سخت دريځې او بنسټپالنې بيلو بيلو څانګو ته دلازمو اصطلاحاتو دورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لنډ، تنګ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، داسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځې اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې د طالبانو پـه بنه کې د اسلامي سخت دريځې، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp. 13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوربکی سياسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پيروانو يعنې «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې د سيد قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني د طرز تفکر او په ځانګړې ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو ننيو افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده . خو، په خپلو کې د اسلام د سره وراني او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، د نوموړو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ د ګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او نننيو سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې ددويم قوت په توګه، لږ ترلږه دډموکراسۍ دلسيزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. دريېم قوت هم دننني بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

دريېم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، دلومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پياوړې سياسي ډله ټپله، يوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې دسياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد دسياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دريېم قوت نن سبا، نه يوازې داچې ددويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې داچې يو پوځي ځواک ندی، يوايډيالوژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرګه، باچا، پير، افغان ملت ګوند، تصوف، غير بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بيل بيل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټي کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفين بيخي له پښو لويدلي او ميدان تش دی. نه، ديوه ټوټه شوي او سټړي شوي پوځي سياسي قوت په توګه، نه يوازې پرون، بلکې همدانن هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم ددريېم قوت پياوړي او ژوندي دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک دريېم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې دزعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي.

دريېم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوېم قوت «قرآن»[٤] او ایستلې «توره»، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپرونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» دجریدې دمسؤل مدیر په توگه، ما ددې جریدې په دولسمه، دیارلسمه او څوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددوېم قوت په توگه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، څوڅو ځلي «درېیم قوت» دافغان سیاست نغرې تود ساتلی دی.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توگه ددرېیم قوت نننني غږ غوږ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته درولې، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سیاسي، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هیواد کې دملي جریان دلومړي گام په توگه ددرېیم قوت دجوړېدو له لارې، په هیواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹٦٤) په یوه خام ذهني-سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: د کینو اندېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، د افغانستان د خلکو د دموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې د لومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم د اخوان المسلمین په بڼه کې دیوه بني دویم سیاسي قوت او ملي جریان د افغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې د معتدل درېیم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو د ښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وځغلولې.

د ۱۹۷۳ کال په جولای کې د افغانستان د پخواني صدراعظم محمد داود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. د کودتا په نتیجه کې د دموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچمیانو د نفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال (-۱۹٦۵ ۱۹٦۷)[*3] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلای شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېیم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورۍ او دوو یا دو شوو ښیو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې دکیڼ قوت له خوا دسیاسي قدرت په نیولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ته دپوځي، سیاسي، سازماني او ایډیالوژیک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. دعربو په مالي امکاناتو یوزیات شمیر نړیوال وسله وال گوریلایي اسلامي بنسټپالي او اخوانیان وپیرودل شول [٤] او په افغانستان کې دروسانو په ضد دجگړې په لیکو کې دخپلو افغان اخواني – وهابي بنسټپالو سره یوځای شول. دې کار دپاکستاني او افغاني اخوانیانو په پوځي او گوریلایي روزنه کې ډیره زیاته مرسته وکړه. په نتیجه کې په افغانستان کې دروس په ضد جهاد او دآزادۍ جگړه داسلامي بنسټپالو درهبرۍ لاندې په یوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جریان یا ددموکراسۍ دلسیزې معتدل غیر وسله وال او کمزوري سیاسي سازمان (دریم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې داسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډیکالیزم دسیاسي، ایډیالوژیک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له یوې خوا، دپښتونستان دمسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم دیوې عاملې رهبرۍ دنشتوالي له کبله له بلې خوا دسخت سیاسي فشار لاندې راغی او سیاسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونیوه. په ۱۹۸۰ کال کې دپاکستان له خوا یوازې اوه افغاني جهادي تنظیمونه په رسمیت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد دمنځ مهالو او څلورگونی اتحاد دبنسټپالو افغان جهادي تنظیمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې دتصوف دنقشبندیه او قادریه طریقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پیرسید احمد گیلاني او منځ مهالي ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلورگوني اتحاد کې دسیاف اسلامي بنسټپالنې، دبرهان الدین رباني او گلبدین حکمتیار اخواني تنظیمونو او سخت دریځي ملا، مولوي محمد یونس خالص ځای ونیو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» دخلق – پرچم په وجود کې ددویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسلیمیدو سره، داسلامي بنسټپالنې خپل منځي فرکسیونیزم لا پیاوړی او زورکړ. پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتيار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستـان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځي ټولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد پـه گډون دشمـال ائتلاف دمشرۍ لاندې پـه کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش پـه سر د تاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

دټوټـه شوې اسلامي بنسټپـالنې دوه اصلي ډلې: دربـانـي - مسعـود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنـه يوې خوا اودحکمتيـار دمشرۍ لاندې سوچـه اسـلامـي بنسټپـالنـه بلې خـواتـه د سيـاسي قـدرت ددوو مهمومدعيانو پـه توگه په خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيـولو پدې اخ وډب کې درېيم قوت پـه ډيره اسانۍ لـه صحنې ووت. شره وېشلې اسلامي راډيکاليزم او بنسټپـالنه دافغـانستـان د پوځي-سياسي ډگر يوازينى پوځي قـوت پاتې شو. پـه نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژاد گر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپـالنې پـه مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې پـه کابل کې خپل حکومت وساتـه. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډيکاليزم دسياسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو پـه نتيجه کې افغـانستـان په څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو[٥].

پدې مرحلـه کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامـي راډيکـاليزم پـه شمـال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه پـه هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دلـه منځـه تللو پـه نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړاى شوه.

لـه ۱۹۹٤ څخه، پـه جنوب کې دسوچـه اسلامي راډيکـاليزم ځاى نـويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک پـه افغانستان کې دسياسي قـدرت دنيـولو کار پيـل کړ. ځينو داتحريک درېيم قوت وبالـه. پـه ښکاره خو همداسې هم وه. ځکـه چې، دنوي دولت پـه تاسيس اودسياسي قـدرت د خلا پـه ډکولـو کې دنـاکامـې او ټوټـه شوې اسـلامي بـنسټپـالـنې اوراډيکـاليزم ځـاي داسلام هـمدې نوي سيـاسي -پوځي بـديـل ونـيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژی، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو د تحریک اصلاً د مجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، داخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي د عالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو د بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چني اوچتې نه نیولي تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې دبې سواده او باسوادو فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک د شکل له مخې څه ناڅه یو داسې دربیم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه او بل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې او پخپله یې د هغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو دربیم قوت . دومره ده چې په افغانستان کې یې د نژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو او شیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې د هیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. د نژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد د اسلامي بنسټپالنې پوځي او سیاسي مورچل، په ختیه د پښتنو طالبانو په تندي د پښتني نژادپالنې ټاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یو بشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، د پرونۍ سترې شوې اسلامي بنسټپالنې او له پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې د افغانستان سیاسي خپلواکي ، ملي واکمني او د خاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړېدي او لګیا دی د افغان نشنلیزم د پېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه د یوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې دربیم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې د یوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې د دربیم قوت د جوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. د دربیم قوت د پېژندنې لپاره پکار ده، مخکې تر مخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تيوري اوعمل:

کمونستي راډيکاليزم له ۱۹۱۷ او بيا په افغانستان کې له ترلږه له ۱۹۵۰ لسيزې[٦] راپدې خوا يو تشکيلاتي - ايډيالوژيک مېکانيزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا ميکانيزم د بريوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتيک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتيب سره په کليوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او ديوه وسپنيز دسپلين او ايکې يوې قوماندې له مخې يې دځوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دايډيالوژيکي او تشکيلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته يې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې ديوې بريالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکيلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسيس[٧] سره سم دمارکسيزم-لنينيزم داصولو له مخې ديوې بې طبقې ټولنې دجوړيدو لپاره طبقاتي مبارزه[٨] پيل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بيا يو شوې[٩] اوپه ۱۹۷۸ کال کې يې له پاسه، انقلاب ته ورته ،ديوې پوځي کودتا په کولو سياسي قوت په لاس کې ونيوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عيني شرايط په دې توگه دڅيړلو دي: په ۱۹۷۰ لسيزه کې دافغانستان سياسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه ديوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سياسي حاکميت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسيزه کې دداود خان (۱۹۵۳-۱۹٦۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتيجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعايداتو نوې سرچينې پيدا کړې وې. په ختيه دپښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتيجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسيزه کې دوروستيو دوو طبقو نفوذ هم پيدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړی قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو - اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دویش په بنسټونو په هیواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) دا طبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نو له ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار د سیاسي اقتصاد د دوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته د پوځ په راښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بېل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنی تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنه کې په ۱۹۷۸ کال، د يولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتني طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[١٨] شپږم، اوم او آتم دري فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروي نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د يوه وزير (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[١٩].

دافغانستان د چارو يو روسي متخصص Glukhoded دا ټکل له مخې شپږم فرمان د افغان بزګرو ديرش بيليونه افغانۍ (يو بيليون امريکايي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[٢٠]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانۍ (ځلير يشت ميليونه امريکايي ډالره) ښودلی دی[٢١].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[٢٢]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزګروته د شخصي ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[٢٣]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۲،۵-۲ ميليون کوچيانو يې د . . . . ۶۳۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنيو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې . . . . ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې . . . ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې . . . ۲۹۶ بزګرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[٢٤].

نو ويلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) د له منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې د لومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[٢٥] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې ببخخن نفوذ لری، د لومړی قوت بې پروا برخورد اود ښمني (Shahrani, 1984)[٢٦] ود چې خلک يې په لوی لاس د لومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم درهبری لاندې، دملي قيام په بنه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ويلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسيزې په پاې کې د دولت په ضد دلومړي قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود . خوله پاسه د(Trimberger, 1978) د طرح شوي انقلاب له ماډل سره دلومړي قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پياوړي ورته والى او دخپلو غلطو تکتيکونو له مخې چې د دې قوت انقلابي پروگرامونه يې ناکام کړل، فوق العاده توپير لري[۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې گوند له مجاهدينو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ايډيالوژيک لحاظ يې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسيالست پروگرام شاته واچاوه اوله ۱۹۷۸ راهيسې يې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخيستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن گوند» نوم ورکړ اوپه يوازې ځان يې د مجاهدينو دسخت پوځي يرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې و چې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ايډيالوژيک سنگر کمونيزم سره يو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دريم قوت ته ورته سياسي لار ونيوه.

۲- دويم قوت، دانقلاب تيوري اوعمل:

په عمومي توگه په عربو کې له اتلسمې[۲۸] اوپه افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پايه[۲۹] دوهابيزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې دپنځ پيري ملايانو ظهور، بيا په ۷۰-۱۹۶۰ لسيزو کې داخوان المسلمين نړيوالې ودې اوپيوستون[۳۰] په سيمه اونړۍ کې داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم ايډيالوژيک او تشکيلاتي حضور اونفوذ پيل کړ.

په نړيوال کچ په لسمه پيړۍ کې له الماوردي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسيزه کې تر امام خميني پورې زيات شمير ديني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت دحکمرانانو په توگه په ديني عالمانو (Ulema) تينگار کړيدي(Khomeini, 1981)[۳۱]. مشهور ايراني راډيکال اسلامي پوه علي شريعتي په اسلامي حکومت کې دعلماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی (Akhavi, S 1982)[۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم حاکمیت په اسلامي نظام کې په خدای (ج) پورې تړلی ګڼي او شریعت یو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو په واسطه بدلیدای نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم اسلامي دولت یو ایډیالوژیک او د نړۍ د ټولو مسلمانانو شریک دولت بولي (وګورئ احدی ۱۹۹۱)[۳۳].

د اسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختیا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم د نړۍ د ټولو مسلمانانو یووالی او د جهاد او تورې په زور یو داسې نړیوال اسلامي دولت غواړي چې په ایډیالوژیک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او ملیت. حاکمیت پدې دولت کې د خدای په لاس کې دی. یعنی ټول دولتي اداری سیستم د خدای په قانون، شرعې، چلیږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې د اسلامی دولت تأسیس یوازې او یوازې د اسلام د عملي کیدو لپاره دی او بس.

د اسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امیر، خلیفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زیات مقتدر او د زیات واک خاوند دی باید نروي نه ښځه[۳٤].

د مولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ایت الله خمیني د اسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمیني او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعي بشپړ تطبیق» د اسلامي دولت د مشرۍ دوه بنسټیز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سید قطب او مودوی د اسلامي دولت د مشر د انتخاب خبره د خلکو خوښې ته پریږدی؛ خمیني د ممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټینګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خمیني یوهم د موکراسي د خلکو د حاکمیت د اصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983)[۳۵].

شریعت (Sharia) او فقهي (Islamic Jurisprudence) ته په زیات اهمیت ورکولو سره سره، بیا هم نه خمیني او نه قطب، یوه هم، د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[۳۶]. خو، د اسلامي دولت د «تيولواک» او د «قضائيه سيستم» په اهميت باندې د اسلام په ټينګار، خميني اسلام يو متمايز نظام ښيي. خميني وايي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته يو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرينو قضايي سيستم ته ډير پام ندی اړولی، خو ديوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د يوه ستره سياسي غوښتنه ده[۳۷].

له ملي جريان او نشنليزم سره په مخالفت کې اسلامي بسټپالنه او راډيکاليزم يوه خوله ده. وايي چې نژادي - قومي سرحدات سياسي ارزښت نلري. يوازې ديني اختلافات دي چې د مسلمان او غير مسلمان په منځ کې رسميت لري (Pipes, 1983)[۳۸].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم سره نه يوازې ديوه نړيوال اسلامي سياسي سيستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې د ابنسټپالنه نشنليزم په سيکولريزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[۳۹].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم Nationalism، نوي کوني Modernization او سيکولريزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[۴۰].

خو په افغانستان کې:

اسلام د خپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سياسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سياسي، اجتماعي او کلتوري واقعيتونو پښتونولي، پښتنانه او افغان نشنليزم درې واړو سره د سياسي ګوزارې او جوړښت ښېل ښېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تيره بيا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سيستم نه آزاد د قدرت ديوې اجتماعي ستنې په توګه د خپل تصوف، په دولت او ټولنه، د واړو، کې د قدرت د سياسي او اجتماعي ستنې په توګه د خپل مذهب او د حنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائيه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې گونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډگر کې دسیاسي «دویم قوت» په توگه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي- مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوي مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستگاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینگار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دگډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپېښور د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٨٥،٢ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دوا ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه) [٤٥].

په افغانستان کې ددویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري اوسیاسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړیوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو - اخوانیانو کې حکمتیار، چې دګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون دسیکولر لوړو تحصیلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملایانو) سره جوړندي. حکمتیار له یوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني [٤٦].

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړیوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ دیوکانفدرېشن (Confederation) دجوړېدو وړاندیز وکړ [٤٧].

خالص او ملګري ملایان یې هم داسلامي حکومت په راس کې دملایانو په تېره ولاړ دي. رباني اوسیاف پدې هکله څه غوڅ دریغ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې او یوازې ملایان داسلامي دولت ټولواک ټولی ګڼي اوبس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دریځو تینګار ځکه بې ځایه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذو. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دریځي ددې قانون دانفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتیږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکیل کې ددیني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې ددیني علماو (ملایانو) فیصدي څېړو [٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسیزه اوچته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.
- په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توگه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په گډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبري کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي (٤٨*).

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته (٤٨*):

د اسلامي امارت د امير المؤمنين په توگه د ملا محمد عمر نه وروسته:

- د اسلامي دولت د رياست او صدارت د گډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.
- په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د اسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملا يان دي، سل په سلو کې.
- د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله تيټه ده. پرته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې څانگې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

- په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په گډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلاي شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستگاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني - حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي ،نژادي او ملايي تشکيل دی.

ددويم قوت بالقوه ماتې:

درېيم قوت په بالقوه ډول او س څه بريالی خو، په بالفعل ډول بنه مات او دويم قوت په بالفعل ډول بنه بريالی خو په بالقوه ډول څه مات او د دې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او د عقايدو تفتيش، ډېر وچ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په ديني مدرسو باندې د عقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري ږيره، د ښځو د کار او زده کړې مخنيوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګيا ده په عام ډول افغان ملي کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لا يې هم، د دين په ګډون، د ژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې د بلې ايډيالوژۍ برلاسي نه منلې [٤٩] په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لږ وخت (١٩٧٨-٩٧) کې د يوه نوي قوماندان - فيوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ١٩٩٢ نه، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د يو تاجک تاکل او بيا په دويم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د تړلو ډېر تېول او تېول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دويم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمني، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد د ويش پړه په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسېره په دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

دد رېیم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، درېیم قوت دخپلې غیر انقلابي طبعې له امله دعمل کومه انقلابي تیوري نلری، په افغانستان کې دیوه بشپړ درېیم قوت دنشتوالي له کبله ددې قوت دریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. د تیورۍ دانشتوالی په سیمه ییز او نړیوال کچ ځه چې په ملي کچ هم دنشنلیزم دخام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. دناپېیلو هېوادونو نړیوال غورځنګ او دسوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي- ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم درېیم قوت په یوه بشپړ ګوندي- سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. ددموکراسۍ په لسیزه کې لکه چې مخکې ووېل شول دریم قوت یوازی د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډېر کمزوری ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم دلومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکنېده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي- بشپړ تیا یې لومړي پړاو کې دلومړي پښتنانه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم په بڼه کې او دافغان نشنلیزم په خپل دریم بشپړ تیایي پړاو کې دننني دریم غیر دولتی نیمګړي دریم قوت منډمات کړیدی. دافغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه دریم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً د ناپېیلو هیوادونو دیوه مؤسس غړي په توګه، پخپله دیوه دریم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که ننني دریم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکارده دافغانستان دننني «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت ددولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داخو له ۱۹٦۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نومړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم دډکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه ددموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او ددويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي ډکتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه ددموکراسۍ له نومړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني دريم سياسي قوت په بڼه کې دملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډېرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی[٥٠] چې داجريان پخپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل[٥١] نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم دترور او ډکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي[٥٢] دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د يو خپلواک، افغان او اسلامي هيواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره يې اعليحضرت احمد شاه بابا ايښودې ده، يو « افغان » دولت منل [۵۳] د ملي جريان نورې بنسټيزې نښې او غوښتنې دي.

* برسبېره په دې، د دولت « افغاني » هويت ته په احترام سره په افغان سياست کې ، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييز توپير څخه د ټولو قومونو برخه اخيستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دريم قوت نورې غوښتنې دي [۵٤] .

په افغانستان کې د يو موټي دريم قوت د نشتوالي له امله نشي کيداي د دې قوت بشپړه تيوري توضيح شي. خو ، له ۱۹٦٤ څخه ، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضيح او تشريح به د لومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې ننني سياسي خلا ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددرېيم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال دمارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی(٥٥). ددې گوند ډېرمهم او ستراتېژيک شعار «يوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان»(٥٦)ؤ. داگوند چې دلوی ښبتن د حاکميت نه وروسته دملت په حاکميت عقيده لري(٥٧) دسياسي دموکراسی، پارلماني سيستم او انتخاباتو غوښتونکی دی(٥٨). په عمومي ډول ددې گوند اساسي سياسي او اقتصادي غوښتنې ددموکراسی دلسيزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسيال دموکراسي»(٥٩) وه.

افغان ملت ددموکراسی دلسيزې ددرېيم قوت يوازينی ژوندی پاتې شوی سياسي جريان دی. ددرېيم قوت دې جريان تر ۱۹۷۸ کال پورې دافغانستان په ښاري او کليوالي نفوس کې څه ناڅه ايډيالوژيک جلب وجذب وکړ. په دې لسيزه کې په افغانستان کې ددرېيم قوت مورچل همدې گوند ونيوه.

دلوی افغانستان دډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکيلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټيزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسيره، ديوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسياسي او تشکيلاتي پرمختگ تور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې ددریم قوت دې اساسي توکي ته ستراتیژیکي ستونزې وزېږولې اوداګوند یې دپخواني شوروي اتحاد، ایران او په تېره بیا دپاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې ددې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، دکابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت دجوړېدو خبرې داګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

ددې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال دجون دمیاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه[۶۰]. په ۱۹۶۶ کال کې دې ګوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه[*۶۰]. سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خوبیاهم دد موکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» ددریم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنايي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې دافغانستان ددولت اوافغان ملت ګډ غږو. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته دپښتونستان مسئله نور ددې ګوند دسترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. دافغان ملت دګوند د۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې دپښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: «دسیمې دهېوادونو ځینې سرحدونه داروپايي استعمار دلاسوهنې په اثر متضرر شویدي اوپدې اساس په دې سیمه کې دځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي[۶۱]. په هرحال، دپښتونستان دمسئلې په سرله دې ګوند سره دپاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې ددریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا دریم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر هـمدا ننه دډېر سخت سیاسي ، اقتصادي فشار لاندي راغلی دی. ددې ګوند ډېر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې داسلامي بنستپالنې دپیاوړي کېدو او دملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ (۶۲).

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ (۶۳). په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله (۶۴). داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد اللحنه اخطار (۶۵) دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته (۶۶). دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکينو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددريم قوت ديوبالقوه موقف غږ لړتر لړه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې (۶۷) ددريم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېرې» دافغان ملت جريدې دنوموړې ليکنې په ځواب کې دريم قوت په ډېر شدت وغانده (۶۸). په دريم قوت دافغان ملت دګوند او دراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته. (۶۹)

له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددريم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناځه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داګوند د ګوندي مرکو، جرګه ګيو، جرګو او د تشکيلاتي ارتباط د سره نښتو کړيو له لارې له ښاري او کليوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې د برش کلونو راهيسې د دې ګوند په پښتنو سيمو کې ډېر جلب او جذب کړی دی. د دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غير رسمي ډول د خپلو غړو شمېر اوه د برش زره تنه وښود[۷۰]. خو داعدد د دې ګوند د غړو اصلي شمار نښې ښودلای. په پښښور کې د دې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې د متناسبې نمايندګۍ د اصل له مخې د هرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر د يوه تن په ګډون د نوموړو کلونو په کنګرو کې په ترتيب سره ۳۹۰[۷۱] او نژدې ۳۰۲[۷۲] ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بيا هم د دې ګوند د غړو ريښتينی شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله ګوندي دموکراسي د دې ګوند پرونی شرقي ډوله تشکيلاتي سيستم لاسست او خوزولی، بيا هم د شتو تشکيلاتي کړيو او د دې کړيو له لارې د ګوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه د نننې درېيم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه ليدل کېږي. د دې ګوند تشکيلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او بيا هم له بېخ او بنسټه د يوه وسپنيز تشکيلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه يوازې د دې ګوند، بلکې د درېيم قوت د جوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-يوه ايډيالوژيکه هسته:

د درېيم قوت په بېخ او بنسټ کې به د يوې ايډيالوژيکې - سازماني هستې شته والی، په يوه سره او يدلې سياسي - پوځي قوت باندې د درېيم قوت په بدلولو برسېره، د دې قوت د ريښتيني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

درېيم قوت کېدای شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بنه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نشتوالي په صورت کې به د دې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بيا به د اسلامي پښتنپالنې او سخت دريځو دراغورځولو له پاره د درېيم قوت بديل ډومره کمزوری شي چې بيا رغونه به يې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډېرزوربحران سره مخ وي.

يوپياوړى او له سره په يوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېداى شي ديوه بالفعل درېيم قوت دايډيالوژيکي سازماني هستۍ کار ورکړي. ددرېيم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سياسي توکو کې افغان ملت دمبارزې ددرې ډېرش کلنې تشکيلاتي، سياسي او ايډيالوژيکي سابقې له مخې ددې دندې يومناسب توکى دى.

افغان ملت په افغان بحران کې ددرېيم قوت دجوړوونکو له ټنيو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوى دى. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره ددرېيم قوت دجوړېدو وړانديز کړيدى. افغان ملت تل له باچا اوپير سره ښه رابطه درلودلې اوپه افغان بحران کې يې دلويې جرگې اوباچارول تائيد کړى دى. داخو افغان ملت وچې له روسي پوځ اوپه کابل کې يې دخلق - پرچم له حکومت سره دجگړې دپيل په کلونو کې دپير محاذ ته پوځي او تشکيلاتي اوږه ورکړه. پير ښايي داواقعيت هيڅکله له ياده ونه باسي. ددرېيم قوت دجوړېدو په لاره کې به دپير دروحاني او ديوه موټې افغان ملت دسازماني - ايډيالوژيک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال ددرېيم قوت په گټه تمامې شي. خو، ديوه شيندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا گټه يوازې دمحاذ وي.

افغان ملت لومړى په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بيا په ۹۲-۱۹۷۸ اوبيا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سياسي فعاليت نه دى کړى. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نوباچا ښايي ديو بالفعل درېيم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهميت اوافغان ملت ته دخپل ضرورت واقعيت درک کړى وي. باچا بايد په خپل وجود کې ددرېيم قوت دجوړيدو په اهميت، بيا ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توگه ددې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهميت اوبيا هم افغان ملت ته ددې سازماني او ايډيالوژيکي جوړونې ددندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY OF ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېیم قوت د تصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د تولنیزې ستنې رول لوبولی دی[۷۳].

د تصوف د نقشبندیه او قادریه دوه پیاوړې څانګې په افغانستان کې د پېړیو پېړیو راهیسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپیاوړې ولسي موقف لري. همدې پیاوړتیا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ور پسې د سقاو دزوي او محمد نادر خان (۱۹۲۹-۳۳) د حکومتونو په درولو کې د نقشبندیه طریقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) د فتوې ګانو لاس و[۷٤].

دولتونو په تولنه کې د روحانیت د بېخښن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسیزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنیو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤،۱٦ او پدې لسیزه (۱۹٦٤-۷۳) کې په سلو کې ۳،۳ غټې دولتي پوستونه اخیستي وو[۷٥].

د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پیر سید احمد ګیلاني کورنۍ د قادریه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبندیه طریقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخښن روحاني شخصیت د لته په پاکستان کې د دوی د تنظیمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۱۹۷۸-۸۸-۹۲) کې د درېیم قوت موقف پدې دوو تنظیمونو ونیول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د یو رښتیني درېیم قوت سیاستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظیم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر ددرې ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مریدان، پخواني بیروکراتان، ولسي مشران او یو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظیم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سياسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې د ملي جريان مخه نيوله. د «پير» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعې دانفاذ غوښتونکی اود افغانستان د مسئلې په حل کې يې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائيداوه. په همدې ډول يې، د پير غوندې، افغان سياست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې دهغه دبيا راستنېدو غوښتنه هم کوله(۷٦). خو په ۱۹۹۲ کال د مجاهدينو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو يې پخواني باچا له ياده ووت.

د اسلامي بنسټپالنې په ګټه او د ملي جريان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ د مشورتي شورى د موقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون پراساس په کابل کې د مجاهدينو د اسلامي دولت د مشر په توګه کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دريځو دې ډيربنه د ملي جريان په ضد استعمال او درېيم قوت يې دده په بنه کې نوم بدې کړ.

حضرت اوس د کوم تنظيم خاوند ندی. دده تنظيم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د درېيم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شويدی. په سيمه کې په عمومي توګه د تصوف د نويو مرشدينو په راپيدا کېدو سره د تصوف لرغوني پيران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د درېيم قوت د کومې پرزې ځای ونيسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سياست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې ديوه بالقوه درېيم قوت يو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې د جوړو شوو تنظيمونو د درې ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا د يو درېيم بالفعل قوت د جوړولو له محرکينو څخه په اصطلاح يو محرک دی.

دا خو د درې ګوني اتحاد ديوه و تلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سياسي امکاناتو سره سره، بيا هم درېيم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې اوهم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي-سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنستپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددریېم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښیي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون اوهم نن ددرېيم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد گیلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکیل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یوگوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خود محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په ښنو وواهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یوسنتي اونیمه معتدل ملا دی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنستپالو، منځمهالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوی و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق - پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځای نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکۍ لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني - وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر دیوه جوړ (۷۷) ملا په توګه پخپله محمدي اویانور نبه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema)ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دې کولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځی په خوله دبرغولي ابښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسې دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملايي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو دسیاسي اسلام اویه وچینلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظیم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥-لویه جرګه:

جرګه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزيات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرګه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه [۷۸] دافغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلې دی.

جرګه د اشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، د کورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یا مرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې دیوه دولتي شوي رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National· Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرګو یوه پرمختللې او دولتي شوې بڼه ده [*۷۸]. برسېره پر دې، د لویې جرګې په غونډو کې په پارلمان او قضائیه قوې د دووګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله [۷۹].

پدې مانا چې جرګه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توګه نه، بلکې د یو ټولنیز او سیاسي کلتور په توګه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترمونږ رارسېدلې ده.

دافغانستان د ۱۹٦٤ کال داساسي قانون په ٤٥ ماده کې لویه جرګه دافغانستان د خلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه [۸۰].

په عمومي توګه په تېرو شپېته باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷٦-۹۰۱۷) شل لویې جرګې په افغانستان کې داساسي قوانینو د جوړولو، تصویبولو، دافغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدویر شوېدي [۸۱].

په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې دافغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاریخ د څو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: د کندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال د میرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره د مقابلې او افغان دولت د جوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا د افغانستان باچا وټاکه [۸۳].
د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې د هیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې د وخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل [۸٥].
همدارنګه د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د سرحدي اختلافاتو په اړه د افغانستان د دولت د سیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال د ډیورنډ تړون، د افغان او انګریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال د راولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کوم چې د افغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیا هم د افغانستان او پاکستان ترمنځ د سرحدي اختلافاتو په هکله د افغانستان د دولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې د همدې کال د هیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. د منځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې د افغانستان د مسئلې د حل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې د پاکستان د حکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو د سخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او ننني افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، د لویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. د ټولنې د هغه وخت د قومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ د دولتونو له خوا د لویو جرګو په تدویر کې د ګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، د لویو جرګو د پریکړو تعمیل به هم د هیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به د قضائیه قوې په حیث د قضایي واک، د مقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او د اجرائیه قوې په حیث به د غښتلي اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې د افغانستان د ټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرګې «مشروعیت» ، دجرګه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا دجرګې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرګې په ځاي یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې د دې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرګه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرګې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع ګرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توګه دلویې جرګې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان ،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرګې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرګې تدویر، دتدویر ځاي اودجرګې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلاي. همدلته ده چې، دڅو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرګې دتدویر په هکله حتی ډیر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، دلویې جرګې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کاردی.

دیوې بریالۍ لویې جرګې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته:
یوه افغان پوه دجرګې دموثریت په اړه دجرګې« مشروعیت یاحقانیت» اود جرګې« دپریکړو تعمیل» ددوو مهمو ستونزو په توګه ګڼلي دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرګې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم درېیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرګې په لار کې پراته ښکاره اولوځ خنډونه دي. دجرګې دتدویر ځاي، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د درېیم قوت په بدیل د افغانستان د ایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د درېیم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه درېیم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. دشته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې دحرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل اودلویې جرګې دپریکړو دعملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې دبدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامۍ هڅې شویدي:

دلویې جرګې دحرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې دڅه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه اوبالفعل حالت باندې د جرګې دحرکت دعاملینو په پوهه باندې، چې ګواکې دجرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه، دهغې دبالقوه استعداد څېړل اوپه بالفعل قوت باندې دهغې دبدلېدو لارې ګودرې څېړلي وي اوبیا دې یې داحرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې دحرکت دپیل ښه ټکی نه و. دښکاره معیارونو له مخې دګډون کوونکو نه رابلل دجرګې «مشروعیت» له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته دشمال ائتلاف په ابتکار دجرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله دیارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. داسلام آباد دغونډې دتخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳]. دفرانکفورت په غونډه کې دشمال ائتلاف په ګډون برسېره، دپخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرګې دحرکت دربيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه[٩٤]. دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرګې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرګې وړاندېني عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دګډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل[٩٥].

په لنډ ډول وېلای شو، چې دلويې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اودطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په يوځې بنسټ پياوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرګې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په ګټه دلويې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامو او ياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په ګډون د١٩٩٨ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملينو له خوا د ١٨٠ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د« مشروعيت » په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لانشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ١٩٩٩) دازمېينت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د دريم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل يوځي قوت سره، د نننۍ دريم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرګې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي ددرېیم قوت بل پیاوړی مخالف پوځي قوت ، دطالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سیاسي ډګر کې یوازې او میدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د درېیم قوت یوډېر مهم غیر پوځي، خو سیاسي عنصر دی. ددرېیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې دباچا غوره والی، په افغان ولس کې تولوته دهغه منلی شخصیت اومحبوبیت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سیاست کې یو شمېر دخیلې ، سیاسي ، پوځي حلقې اوداسلامي بنسټپالنې جګړه مارپوځي قوت دباچا دبیاراګرځېدو سره جوړ نه دي، خوبیاهم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غیر پښتنو کې هم محبوبیت لري.

له سیاسي پلوه دمحمد نادرخان دسلطنت (١٩٣٣-١٩٢٩) له پېل نه داسلام، افغانیت او تمدن یو (نامتناسب) ترکیب ددولت دایډیالوژۍ په توګه ومنل شو. دمحمد ظاهر دباچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکیب تعقیب اوبیا چې کله دسلطنت په وروستیو لسو کلونو کې دباچا لاس پیاوړی شو، نو پدې درې اصولو برسېره دموکراسي هم دیوه مهم سیاسي اصل په توګه ددولت په پورتنۍ ایډیالوژۍ کې ځای ونیو (٩٦)، همدلته ده چې «ملي ګرایي» او«دموکراسي» دباچادسلطنت میراث ګڼل کېږي (٩٧).

په ١٩٧٣ کې و چې باچا دیوې پوځي کودتاپه نتیجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې دخلق-پرچم دحکومت اوبیا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې دروسانود پوځي یرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سیاست کې دبرخې اخیستلو یوه نیمه سیاسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې دافغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠٠ کسانو کې دافغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال د یوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظیمونو دمشرانو او قوماندانانو پلویان په لاندې ډول وو (٩٨):

-دپخواني باچا (محمد ظاهر) پلویان: ١٤٣٣ کسان (٧١,٦٥٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).

-دجهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

دجهادي تنظیمونو مشران:

د پیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)

هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلوکې).

ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱ - ۱۹۸۰ کلونوکې افغان مهاجرو دوه ځلې په پېښور او کوټه کې، دمټلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینګار وکړ [۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیومنځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لاښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو ، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکرد ي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود . دري ګوني اتحاد ، دافغان ملت ګوند ، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو ، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګسټ دمیاشتې په وروستیو کې ، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته ، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیا هم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې د طالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر ، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکر کړی و چې ، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و ، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰). نوبیا په دومره وړوکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و ؟ دا ټول او ټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکې په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره ، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولوبوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت ، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د يوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنسټپالنې له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سياسي تيروتنه ښيي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښتو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنسټپالنې ديوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې ديوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتيب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد ديوه بدلېدونکي پوځي-سياسي حالت سره مخ کړيدی. نو، باچا بايد په هيواد باندې ددغسې يوه کيفي اوکمي پوځي-سياسي حاکميت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثريت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سيمې دطالبانو اودتاجکو اوڅه پښتنو گډې سيمې دقوماندان مسعود دکنترول لاندې دي، ددريم قوت ديوه مهم او عامل توکي په توگه ددريم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتيژي عياره او جوړه کړي.

دمسعود دپوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا يووالی نه يوازې دباچا کسرشان دی، بلکې دطالبانو داسلامي بنسټپالنې په وړاندې يو پياوړی سياسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف يوازې او يوازې دمسعود يو غټ سياسي برياليتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زينې کار واخلي چې له ختلو وروسته به يې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبهلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنسټپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سياسي خلا ډکولو، دسياسي استقلال دبيا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتيا لپاره دريم بالفعل قوت په يوازې سياسي هلوځلو نشي جوړيدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په يوازې سياسي قوت نشي کېدای. ديوه بالفعل سياسي -پوځي دريم قوت دجوړيدو نه پرته داقوت بې مانا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېیم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یوغیر پوځي – سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي –پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول اولدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود رښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېداي. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اوارېدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوبدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي او په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر د یوې ایډیالوژیکي–سازماني هستې موجودیت د یو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختیه پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د دریم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچا نه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې دا ډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خود باچا د پروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او د تېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان دقومي جوړښت د پروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللې ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې د دوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار تـه دنژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانـه بـه هم نـور هغـه بې قبده اوبې شرطـه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنوکې دې دباچا دقاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود دربیم قوت دخپلو پوځي غوښتنو نـه څار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې دپښتنو په یوازې سیاسي اودشمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پېړۍ کې دلومړي او اتلسمه پېړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم پړاوونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل دریم بشپړتیایي پړاو ته ننوت (۱۰۲)، دا پړاو دباچا تر وختـه را رسېږي.

دباچا دسلطنت څلوېښت کلنه دوره دافغان نشنلیزم دبشپړتیا په دریم سیاسي پړاو کې، چې دنولسمې پېړۍ نه پیل او دده په دوره کې دخپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې دباچا دسلطنت وروستي لس کاله (ددموکراسۍ لسیزه) دافغان نشنلیزم دپخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا دافغان نشنلیزم دردیم بشپړتیایي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت دافغان نشنلیزم ددریم بشپړتیایي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې دنولسمې پیړۍ په وروستیو کې دخپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی او په هیواد کې دملي یووالي اوقومونو ترمنځ دپیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یومتناسب بدلون تعقیب شو؛ دباچا په دوره کې یې، دیولړ اقتصادي-کلتوري پروژوپه تطبیق دخپل پخلي ځو ځو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم او په «افغاني هویت» دبېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې دباچا دسلطنت ددویمې لسیزې دتذکرې دویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده دسلطنت دڅلورمې لسیزې (۱۹٦۰ لسیزه) دپخوسړکونو شبکې چې دافغانستان داساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو ښېل ښېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل (۱۰۳).

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډيوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول (۱۰۴).

داخو د باچا د سلطنت په دوره کې وُ چې د هيواد په شمال کې د کوچي او د بشين پښتانه د ځای په ځای کونې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ د قومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت د هيواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيې د جوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا د دې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنی د باچا په څلوېښت کلن سلطنت کې يې بر سېره پر نورو چارو د اقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

د هيواد د رسمي او ايکي يوې ژبې په ځای د دوو ژبو په منلو، د باچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې د ژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره د افغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګونی څنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، د پاکستان د جوړېدو په وخت کې، د باچا سکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

د ژبې او ختيې په بنسټ په هېواد کې د قومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په د موکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژي د تعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېنښوده. له د موکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً د هېواد د نفوس په سلو کې د ولس جوړوي (۱۰۵) په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه (۱۰۶)، پښتنو ته چې د افغان نفوس په سلو کې لېترلږه ٦۳ جوړوي (۱۰۷) په سلو کې ۹، ۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) (۱۰۸)، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، سادا تو ته چې په افغان نفوس کې د پاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤، ٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ۵ ،٤ او اهل تشیع ته په سلو کې ۸ ،۱ داډول پوستونه ورکړل شوي وو[۱۰۹]. دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ویش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ۱ ،۵٦ ، تاجکو ته ۳۳ ، ساداتو ته ۳ ،۳ ، نورو سني قومونو ته ۵ ،۵ او اهل تشیع ته په سلو کې ۲ ،۲ غټې دولتي پوستونه رسیدلي وو[۱۱۰].

باچا باید پښتنانه اکثریت او نورو کو چنیو قومي اقلیتونو ته په کم نظر او غیر سیاسي سترګه ونه ګوري. هغه باید پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقلیتونه دجګړې په کلونو کې دنویو غوښتنو او تجربو سره آشنا شویدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسیزې او په ځانګړي ډول له ۱۹۷۸ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ویلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هیواد کې دنویو قومي – نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له یوې خواد باچا دسلطنت دوروستۍ لسیزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقلیتونو او اکثریت ترمنځ ببخښن درزونه پیدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتیجه کې داقلیتونو غیر طبیعي ودې او له اکثریت نه اقلیت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي یووالي او پیوستون شیرازه له منځه یووړه. باچا باید ده چې د ۹۷-۱۹۹۲ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي – سیاسي واحدونو باندې دهیواد دویشلو ترخه واقعیتونه په نظر کې ونیسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبینۍ دوکتورین دي چې دسیاسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحریک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتیجه کې نومړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړیدي.

باچا او نور باید په دې پوه وي چې: طالبان یوایډیالوژیک، مذهبي، سیاسي ، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک ، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغیر پښتانه اقلیتونو او باچا ته دپښتانه اکثریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او يا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دريځۍ نوم بدې کول د پښتنو او غير پښتنو اقليتونو دسپکاوي او دوي ته په ټيټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غير پښتانه افغان قومونه هم بايد باچا ديوه افغان مشر په حيث ومني.

باچا بايد ديوې معقولې او متناسبې نمايندګۍ له مخې په افغانستان کې د « دولت » او « ټولنې » دفزيکي او معنوي بيارغونې دکار په « افغاني » بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په « غير افغاني » روحيه د « دولت » او « ټولنې » بياجوړول دهېواد دتجزيې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

دهېواد اداري - سياسي يووالی په هېواد کې دملي ايډيالوژۍ او افغان نشنليزم دپخلي يو بل پوخ ګام دی. باچا دهيواد دقومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سيستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې دهيواد نوی اداري-سياسي سيستم د ۲۹ اداري-سياسي واحدونو په نوم جوړشو(۱۱۱۱). پخوا به خلکو ځان په خپلو « قبيلو » او « خيلونو » ياداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري- سياسي واحدونو يادکړ. دا په افغانستان کې دنشنليزم دپخلي او ودې يوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسيزې نه نيولې تر ننه پورې په هېواد کې دملي پيوستون او اداري-سياسي يووالي په ضد ډيرکار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځينو افغان اقليتونو په ښکاره دفدراليزم غير افغاني نقشې جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غير ملي غوښتنو واقعيتونه بايد په سرسري نظر ونه ليدل شي. پکار ده چې باچا دهيواد دسياسي - اداري رښتيې بيا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غير ملي او غير افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډيکاليزم (۹۲-۱۹٦٤) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹۹۹-۱۹٦٤) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅوچې دباچا تکتيک او ستراتيژي دنشنليزم دپخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سياسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به داسلامي بنسټپالنې دسقوط نه وروسته بيا هم دزعامت ديوې خطرناکې سياسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیروکوچنیو نژادي-قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ(۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یو مترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شېرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهېواد دسیاسي جغرافیې او په هېواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو او بې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان د تل لپاره یو اسلامي هېواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهېواد حاکم شرعي نظام جوړاوه(۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یا قضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه(۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ٥۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توگه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تهوکېزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود و ټاکل [۱۱۵].

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بېليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرگو لاس پياوړی شو [۱۱۶].

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاوند شوه [۱۱۷]. دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنگ کې سيکولر قوانين هم دورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول [۱۱۸].

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه

لنډيز

* ددموکراسۍ په لسيزه کې درې ډوله سياسي جريانونه ددرې سياسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سياسي قوت
* اسلامي بنسټپالنه، دويم سياسي قوت
* ملي جريان، درېيم سياسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېيم قوت کمزوری، خو لومړي او دويم قدرت بشپړ سياسي، ايډيالوژيک او پياوړی سازماني تشکيل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس دسياسي قدرت په نيولو، دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغښتي سياسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهيواد دآزادۍ جګړه په يوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتيجه کې ملي جريان يا درېيم قوت نه يوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمين کې ګېر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې ددريم قوت ياملي جريان مورچل دتصوف دنقشبنديه (حضرت) او قادريه (پير) طريقو په دوو مشرانو او يوه ملا (محمدي) ونيول شوه. دتصوف او مذهب دا سياسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم ياد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې درېيم قوت په يوه دويم لاس پوځي-سياسي او غير ايډيالوژيک موقف کې راغی:

* درېيم قوت ددموکراسۍ په لسيزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنه کې يو کمزوری ايډيالوژيک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنه کې يو غير ايډيالوژيک پوځي- سياسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پروني پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریېم قوت په کابل کې ددویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دڅوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنستپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددرېېم قوت اویاملي جریان دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنستپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنستپالنې اوسخت دریځې په جنوب کې داسلامي بنستپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنستپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریېم قوت ویاله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنستپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي نتني سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سره یو موټې شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک اوسیاسي بنستونو ددویم قوت (اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریېم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنستپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنستپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې تپلې هم دخپلې چېنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي: داسلامي بنستپالنې دادامې په دود دطالبانو اسلامي تحريک افغان سياست يوځل بيا انحصار او دشمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنستپالنې نژادي لار ونيوه نوپه زغرده ويلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې ددويم قوت توکي دي.

***

* ديوه بنستپال خو غير (اخواني–وهابي) او ديوه معتدل خو غير سيکولر ملا په توگه به «محمدي» په افغانستان کې ددريم قوت دتجهيز په صورت کې، ښايي بيا هم دباچا لار ونيسي.

* دحضرت دفقهې دانفاذ غوښتنه يوه ډيره زړه اونه غوښتنه څکه ده چې، هيڅ‌کله هم تر اوسه پورې په افغانستان کې ددې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه دباچا دبيا راستنيدو غوښتنه يوه اساسي او رښتيانې غوښتنه نه ده. ديوه ملي ضرورت په توگه هغه دباچا بيا راستنيدلو او ددريم قوت جوړيدو ته دشک په سترگه گوري.

* دملي گرايي او روحانيت التقاطي شخصيت دي چې پير، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچينو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه دريم قوت او دهغه په راس کې باچا يو ملي ضرورت گڼي.

* افغان ملي جريان، يوېشپړ مسلمان، خو غير روحاني او غير مذهبي جريان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي بېخ اوبنسټ نه پرته، په يوائې ځان نشي کولای دريم قوت جوړ او رهبري کړي. پير ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي ددې جريان روحاني او محمدي يې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې دراولپنډۍ دمشورتي شورې له خوا جوړ ديوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بيا دپېښور دتړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې دمجاهدينو داسلامي دولت دمشر په توگه دحضرت تپاکل، ښايي توجيه شي. خو، ديوه ملي جريان ديوه لومړي گام په توگه ديوه بالفعل دريم قوت په راس کې دتصوف او مذهب درول دملي جريان تحريفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د يوغير پوځي – سياسي ، يوازې سياسي درېيم قوت جوړول له شته سياسي – پوځي واقعيتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د يوه متمم په توګه له درېيم سياسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت يوځاي کول اولدې لارې بالفعل درېيم قوت جوړول په هيواد کې د ملي جريان اوربښتيني بالفعل درېيم قوت ځان وژنه ده.

* په يوه سره اوبدلي پوځي – سياسي قوت باندې د درېيم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په بېخ اوبسنټ کې د يوې ايډيالوژيکې سازماني هستې ځاى په ځاى کول به د يوه ربښتيني بالفعل درېيم قوت ضمانت وکړي.

* درېيم قوت کېداي شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت هم وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نه موجوديت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شينډل شي. بيا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د راغورځولو له پاره د درېيم قوت بديل له پښو لويدلى وي.

* داخو يوه ايډيالوژيکه ساده ده چې، له درېيم قوت نه يو په پښو ولاړ سياسي (يا بالقوه يا بالفعل) قوت جوړوي. يو غير ايډيالوژيک درېيم قوت په هيواد کې د پوځي بدلونونو په نتيجه کې هيڅکله هم خپل سياسي ثبات نشي ساتلى؛ ځکه:

* داسې نده چې، يوازې او يوازې د دوو سره ورانو پوځي – سياسي قوتونو په جګړه کې يو بل، يا منځګړى يا مخالف، پوځي – سياسي قوت درېيم قوت دى. درېيم قوت د خپل ايډيالوژيک موقف له مخې درېيم قوت ګڼل کيږي، دا موقف نن سبا په افغانستان کې پرته له يوه «ملي جريان» څخه، د «سياسي انديښنو» بل هيڅ يو «جريان» نشي خپلولى.

***

* په افغانستان کې په «غيرافغاني» روحيه د «دولت» او «تولنې» بيا جوړول د افغانستان د تو ته کبدو سره مترادف ناوړه سيمه ييز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «تولنې» بيارغونه د درېيم قوت په بڼه کې د ملي جريان اساسي دنده ده. نو، د نن يو «ربښتيني بالفعل درېيم قوت» د سبا ديوه «بشپړ ملي جريان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډه ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛

* په باچا کې د شمال ائتلاف سياسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛

* د افغان ملت گوند شيندلي او غير سازماني حالت؛

* او د پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شوراى نظار نفوذ وگنيل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شوراى نظار او يا د شمال جگړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلى سازماني حالت او غير پوځي موقف دى.

خو؛ درېيم قوت دخپلو خاميو اوستونزو د ليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکى کار دى، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرکه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توگه کولاي شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير څو اکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې د مخالفينو پياوړى کتار نشي جوړولاى:

* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د تکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولى شي.

* يو بالفعل درېيم قوت په اوسنيو شرايطو کې نشي کېداى، د ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلی قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو:

بهرنی لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوی او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پرونی «بې دينی» او بل ځل ددوی دننني «سخت دينی» په ضد په دښمنی او ورانی کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنی او ورانی ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دښتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابی تيوری، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بنه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) اويا سوچه اخوانيانو- وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د تورېک او په بل کې د قرآن په نیولو، لا هم د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض اېښی دی، نو د دې دویم قوت، بالفعل ماتول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لېږ ترلږه، نن نه ښايي:

* له لاندې نه، د یوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریېم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پېژني؛ نو:

* دا بنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، د یوه نه، بلکې، د څو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په وررسېدو خپل ځای دریېم قوت ته پرېږدي. داخو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، د لاندې نه، د یوه انقلاب په نتیجه کې چې، د سوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او يادښتونه

١) وګورئ صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد د ثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمريز کال.
٢) له دې جريان څخه اوس پوازې او پوازې افغان ملت دافغانستان په نننې سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.
3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.
3*) Ibid, p. 691.
٤) بنياد ګرايي کهن وواپسين، افغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.
5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.
٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.
٧) پورتنی اخيستنځی، ١٤٥ مخ.
٨) وګورئ دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.
9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.
10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.
11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلی القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی، ۶۲-۶٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنیر استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جریده، دویمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپرېل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

٥٠) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دویم مخ.

٥١) پورتنۍ مرامنامه، دریم مخ.

٥٢) رر رر ۳-٥ مخونه.

٥٣) رر رر دویم مخ.

٥٤) رر رر

٥٥) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

٥٦):

- صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دريم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه .

۵۹) وگورئ: ددې گوند د ۱۳۵۲ لمريز کال مرامنامه، ددې گوند د ۱۳۷۵ لمريز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې گوند دمرکزي نشراتي اورگان «افغان ملت» تولې خپرې شوې گڼې، او په پېښور کې ددې گوند دويم نشراتي اورگان «استقلال» خپرې شوې گڼې.

۶۰) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جريده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمياشتې د۲۷ نېټې گڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنير محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه، (په انگرېزي ژبه) افغان ملت جريده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، ديارلسمه او څوارلسمه گڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخيستنځی .

۶٤) دافغان ملت گوند اعلاميه د ۱۹۸۹ کال دمارچ مياشت.

۶۵) وگورئ دشهادت جريده، ۱۳۶۸ لمريز کال، دجوزا دمياشتې لسمه، پرله پسې گڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وگورئ ونېبخی (انجنير محمد انعام واک)، دافغان ملت دگوندداعلاميې په هکله دشهادت دجريدې څغلند نظر ته يوه سرسري کتنه، دافغان ملت جريده، لومړی، دريم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغويي او غبرگولي مياشتې، اتلسمه او نولسمه گڼه، پېښور.

۶۷) وگورئ انجنير محمد انعام واک، ستراتيژي قدرت سوم دربرابر ستراتيژي هاى چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جريده، دولسمه گڼه، لومړی او دويم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولاى مياشت، پېښور.

وگورئ انجنير واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه (په انگرېزی ژبه)، افغان ملت جريده ۱۳-۱٤ گڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زيرى، دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکى اورګان، ځلورمه ګڼه، داګست مياشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنير واک، انعکاساتي مربوط به ستراتيژى قدرت سوم، افغان ملت جريده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخيستنځى.

۷۱) دافغان ملت جريده، پنځم مخ، ۱۹۹۵ کال، مارچ-اپريل، دويمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي يووالى، دافغان ملت جريده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، يوه نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنى اخيستنځى.

۷۹) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمريز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوى،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطري، ٤٩٧ مخ، ۱۹۹۷ کال، پیښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان د ټولنې د زعامت خلا، ۲۵ مخ، د آزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده ،۷۷-۷٦ گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲مخ.

۸٤) پورتني اخیستنځي، ۳۲ مخ.

۸۵) رر رر

۸٦) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفیسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرګې دکمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ۷۷-۷٦ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال، داگست میاشت.

۹۱) پورتني لیکوال، پورتنۍ جریده، لویه جرګه، سوله او مشروعیت، لومړی او دریم مخونه، ٦۸-٦۹ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وګورئ ۹۰ اخیستنځي.

۹۳) وګورئ ۹۱ اخیستنځي.

۹٤) وګورئ دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹۵) پورتنی اخیستنځي.

۹٦) وګورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتني اخیستنځي.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وګورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات اوملي سیوالی، ۴۲-۴۳ ګڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY OF ACKU 8238

۱۰۷) وګورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) ,, ۱۰۶ ,,

۱۰۹) ,, ۱۰۶ ,,

۱۱۰) ,, ۱۰۶ ,,

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان درمسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

B
4·3831
WAK
8238
cp.1

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation,
Development and Drug Control Program)

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library